

حق مصرف‌کننده محصولات دارویی و پزشکی بر آموزش در حقوق ایران و فقه امامیه با رویکردی به اسناد اتحادیه اروپا

سید مصطفی محقق داماد^{۱*}، امین امیرحسینی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۲۵

چکیده

مصرف‌کننده محصولات دارویی و درمانی بر اساس ادله عام انصاف و عدالت باید از حمایت قانون‌گذار بهره‌مند گردد که در این راستا وفق اسناد اتحادیه اروپا و نیز منشور حقوق بیماران هم‌چنین دستورالعمل‌های متعدّد این اتحادیه، باید مبادرت به آموزش به بیماران به عنوان مصرف‌کننده محصولات دارویی و پزشکی بردارد. طبق دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا، تولیدکننده مکلف است تا با در نظر گرفتن بروشورهایی در بسته‌بندی‌های محصولات دارویی، اطلاعاتی در باب نحوه مصرف، نگهداری، افزایش میزان تأثیرگذاری و آموزش‌های لازم در باب نحوه حفاظت از محصولات دارویی نیز حتی در باب محل نگهداری داروها نیز آموزش‌های لازم را ارایه کند. در حقوق ایران نیز در این رابطه، از تعیین تعهد تولیدکنندگان محصولات دارویی بر آموزش به بیماران غفلت ورزیده؛ ولی انجمن‌های حامی مصرف‌کننده را مکلف نموده است تا آموزش‌های لازم را به بیماران و مصرف‌کنندگان ارایه دهند. هم‌چنین در فقه امامیه هرچند به عبارات حق بر آموزش مصرف‌کننده اشاره‌ای نشده است؛ ولی وفق عمومات قاعده تحذیر باید حکم به لزوم ارایه آموزش به بیماران نمود که بر این اساس باید اولاً آموزش‌های لازم با شرایط خاص، به بیماران ارایه گشته و در ثانی به اطلاع بیماران برسد. هم‌چنین قاعده قاعده وجوب اعلام الجاهل فیما یعطی نیز موید این مدعاست. لذا پیشنهاد می‌شود تا در قانون خاص، قانون‌گذار در راستای حمایت از حقوق مصرف‌کننده به تبیین حق بر آموزش در دوره‌های مختلف سنی به ویژه بیماران، حق بر آموزش را بر عهده تولیدکننده محصولات دارویی قرار داده و تولیدکننده محصولات دارویی را مکلف به ارایه آموزش‌های لازم در این زمینه نماید.

کلمات کلیدی: حق بر آموزش، بیماران، محصولات دارویی و درمانی، قاعده تحذیر، قاعده وجوب اعلام الجاهل فیما یعطی.

۱. * نویسنده مسئول، استاد تمام دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی (ره). (e). mdamad@sbu.ac.ir

آدرس: تهران، ولنجک، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی ره، گروه حقوق اسلامی

۲. دانشجوی دکترای حقوق خصوصی دانشگاه شهید بهشتی (ره). (e). Amin181170@chmail.ir

آدرس: تهران، ولنجک، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی ره، گروه حقوق خصوصی.

مقدمه

ساحت اجتماعی را باید عرصه تعامل انسان‌ها با یکدیگر دانست. (انتظاری، محقق داماد، ۱۳۹۱، ۴۲؛ محقق داماد، ۱۳۶۴، ۵۲) در این راستا برای تنظیم تعامل بین حقوق مصرف کننده و تولید کننده باید به عنصر عدالت تمسک جست. برقراری عدالت اجتماعی که هدف اصلی هر نظام حقوقی است، درگرو رسیدگی کامل به حقوق مصرف کننده (بیمار متضرر) و احقاق حق بیمار است. (سبحانی، امیرحسینی، ۱۳۹۶، ۷۰) و ضمانت‌هایی اجرایی برای آن در نظر گرفته است. (امیرحسینی، برزویی، ۱۳۹۵، ۳۰؛ عابدی سروستانی، شاه ولی، محقق داماد، ۱۳۸۶، ۵۹، محقق داماد، ۱۳۷۳، ۷۸)

بر اساس غرض اصلی شارع مقدس، هر کس حق دارد تا در جامعه و محیطی سالم و امن تداوم حیات دهد. (مقدادی، ۱۳۹۰، ۱۶۶) تأمین امنیت اقتصادی و تجاری و ممانعت از سوء استفاده از اموال عمومی، از دغدغه‌های قانون گذار بوده است. (روشن، امیرحسینی، ۱۳۹۶، ۸۷، مبین، امیرحسینی، ۱۳۹۴، ۹۵)

یکی از اساسی ترین این حقوق را باید حق بر آموزش دانست؛ اهمیت این حق به حدی است که برخی معتقدند تمامی انتقادات وارده بر حقوق مصرف کننده و قواعد حاکم بر آن در راستای ایجاد تعادل در روابط فی ما بین طرف‌های اقتصادی، ایجاد تغییر در رفتار مصرف کنندگان را باید موثر تر از افزایش قواعد حقوقی دانست یعنی در صورت امکان، مصرف کنندگان باید در وهله نخست، حامی منافع و حقوق خود باشند که این حفظ منافع را جز از طریق ارایه آموزش‌های لازم نمی توان تأمین نمود. (کله الو، ۱۳۷۷، ۲۵۳)

متأسفانه تخلفات در حوزه دارویی نیز در کشور ما رو به افزایش است و برای پیشگیری از آن که بیماران به عنوان

مصرف کننده محصولات دارویی در معرض آسیب‌های جدی قرار نگیرند، باید با ارایه آموزش‌های لازم در این عرصه، از بروز خطرات ناشی از مصرف داروها و آسیب‌های ناشی از عدم علم کافی مصرف کننده، ممانعت نمود. بر همین اساس سوال اساسی آن است که آیا حق بر آموزش در فقه امامیه و حقوق ایران در زمره حقوق مصرف کننده محسوب می‌گردد؟ جایگاه این حق در اسناد اتحادیه اروپا چیست؟ در همین راستا در ابتدا به تبیین حق بر آموزش در نظام اتحادیه اروپا برای مصرف کنندگان محصولات دارویی و درمانی پرداخته خواهد شد در ادامه به تبیین این حق در نظام حقوقی ایران و فقه امامیه نیز توجه خواهد گردید.

۱- اتحادیه اروپا

در ابتدا لازم به ذکر است که چون این حقوق از نظام‌های حقوقی غربی و نیز سایر نظام‌های حقوقی، به حقوق ایران وارد شده است برای شناخت دقیق تر آن باید به نظام‌های حقوقی موسس این نهادها اشاره نموده و آن را مورد عنایت قرار داد. در همین راستا حق بر آموزش بیماران را باید با حق بر اطلاع رسانی به ایشان متفاوت دانست.

بدین معنا که حق بر اطلاع رسانی و مطلع شدن مصرف کننده در مقامی است که اطلاعات لازم در مورد کیفیت، کمیت، ترکیبات و سایر ویژگی‌های ذاتی دارو در زمان قبل از انجام معامله است این اطلاعات برای تحقق دقیق حق بر انتخاب مصرف کننده شکل می‌گیرد؛ در حالی که حق بر آموزش را باید در باب مهارت‌هایی دانست که بیمار به عنوان مصرف کننده محصولات دارویی و پزشکی باید در مدت زمان مدید و به طور معمول در زمانی بعد از انجام معامله کسب کند، بیشتر ناظره به نحوه مصرف دارو، نحوه نگهداری و استعمال دارو است.

مهارت‌های ورود به بازارهای گسترده وسیع محصولات پزشکی دارویی نیز خرید کالاهای مختلف طبی و نیز پزشکی، جایگاه بسیار مهمی دارد.

در همین راستا در سال ۲۰۰۴ اتحادیه اروپا در راستای نیل به این مقصود و ایجاد یک آموزش همگانی عمومی در باب سلامت و آشنایی کامل با جایگاه و نظامات حاکم بر سازوکارهای تولیدات دارویی، مبادرت به ایجاد دفترچه‌های آموزش بیماران نمود که این دفترچه‌ها متضمن اطلاعات دقیقی در باب خرید محصولات دارویی بوده و شامل خرید دارو در منزل یا حتی خارج از منزل است که برای افراد در بازه سنی بین ۱۵ تا ۱۸ سال، قابل درک و فهم است. (Rausand, Bouwer, 2009, 71)

در راستای نیل به این هدف، سازمانی نیز در نظر گرفته شده که تحت عنوان سازمان مصرف‌کنندگان اتحادیه اروپا^۱ مبادرت به ارائه آموزش‌های لازم نموده و در راستای حمایت از بیماران به عنوان مصرف‌کنندگانی که در بیشترین جایگاه‌های خطرناک قرار دارند، نقش موثری دارد.

لذا این نهاد در راستای تحقق به اهدافی نظیر تأمین آتیه سالم و نیز ارتقای نظام سلامت، افزایش میزان نظارت‌های عمومی و همگانی بر رفتارهای تولیدکنندگان محصولات دارویی و پزشکی و نیز در راستای ارتقای استانداردهای تولید دارو و محصولات پزشکی، از طریق مطالبات عمومی از سوی بیماران به عنوان اصلی‌ترین مصرف‌کنندگان محصولات دارویی و پزشکی اقدام می‌نمایند. (Weather, 2005, 49)

حق بر آموزش را باید شامل ارائه اطلاعات لازم به بیماران در راستای کاهش آسیب‌های دارویی نمود. لذا بر این اساس، باید آموزش‌های لازم را به نحو مستقیم به

به علاوه تفاوت دیگر آن است که حق بر اطلاع‌رسانی ناظر به زمانی است که بیماران هنوز دست به انتخاب و انجام معامله محصول درمانی و پزشکی نزده‌اند و بیمار را به آگاهی کامل نسبت به خرید خود می‌رساند. در حالی که حق بر آموزش را باید زمانی به کار برد که بیمار به عنوان مصرف‌کننده محصولات دارویی و پزشکی باید در طول زمان آن را کسب کند تا توانمندی وارد شدن در بازار رقابتی بین افراد تولیدکننده را داشته باشد.

به دلیل عدم تجربه یا عدم کسب علم کافی از محیط بازار یا حتی آلام و رنج‌های دوران بیماری، دچار اشتباه در انتخاب نگشته و نیز به نحوه دقیق استفاده و استعمال نیز دست یابد تا با نگهداری صحیح، میزان هدر رفت منابع دارویی را کاهش دهد. (G.U dell, 1974, p:84)

حق بر آموزش را به طور معمول در مورد آرایه اطلاعات در طول زمان و به نحو پایدارتر و نیز در راستای رشد و ارتقای دانش افراد بیمار در مصرف داروها، نحوه مصرف و نیز نحوه موثرتر نمودن آثار آن مورد توجه قرار می‌دهند. در منشور حقوق بنیادین اتحادیه اروپا مصوب سال ۲۰۰۰ نیز این حق به رسمیت شناخته شده که بر اساس آن این حق برای بیماران به نحو خاص و مجزا و با شرایط خاص و ویژه در نظر گرفته شده است. (نصیری، ثابتنی، ۱۳۹۲، ۱۳۹)

لذا بند نخست ماده ۱۴ این منشور مقرر می‌دارد: «هر شخصی از حق آموزش برخوردار است و باید به آموزش‌های شغلی و مداوم دسترسی داشته باشد.» که حتی در باسازو کار و دوره سنی اعمال حق بر آموزش تأکید شده و لذا باید آموزش‌های لازم در این باب را در سنین کودکی به افراد ارائه نمود تا آموزش‌های کامل صورت پذیرد.

لذا باید اذعان داشت که وفق منشور حقوق بنیادین اتحادیه، آموزش به شهروندان از دوره کودکی اهمیت خاصی داشته و یا دادن به کودکان در راستای کسب

1. European Consumer's Organization

بیماران ارایه نمود و صرف ارایه دفترچه تخصصی آموزش برای هشدار به بیمار را لازم دانست.

در حقوق اتحادیه اروپا در زمانی که تولید کننده محصولات دارویی مبادرت به توزیع دارو می نماید. وفق رویه های موجود در اتحادیه اروپا باید مبادرت به ارایه هشدارهای مستقیم و آموزش های لازم برای نحوه مصرف دقیق کاهش آسیب ها و عوارض محصولات دارویی هست.

این تعهد در حقوق آمریکا نیز به رسمیت شناخته شده است و پزشک نیز باید مبادرت به ارایه آموزش های لازم به بیمار نماید تا میزان آسیب ها و خطرات یا حتی عوارض ناشی از دارو کاهش یابد که همه موارد مزبور، در زمره حق بر آموزش بیماران به عنوان مصرف کننده محصولات دارویی محسوب می گردد. (Cunningham, 1974, 532, Henderson, Twerski, 2000, 434)

حتی در بسیاری از نظام های حقوقی، پذیرش این امر که تعهد به ارایه آموزش های لازم به بیماران را نباید محتص نهاد خاصی دانست بلکه به پزشک یا تولید کننده محصولات دارویی نیز در این باب، باید تعهد به ارایه آموزش های لازم داد. در این باب حتی آموزش های لازم باید از سوی پزشک به بیمار ارایه گردد و لذا پزشک باید حتی در صورت اطلاع از داروی موثرتر در باب ارتقای سلامت بیمار یا کمبود عوارض یا حتی ترکیبات موثر داروها در نتیجه فرایند درمان، مبادرت به ارایه آموزش های لازم به بیمار نماید. این امر حتی در مورد تولید کننده ها نیز مطرح است. (Rubin, 2004, 2).

تولید کنندگان داروی مشخص، بر اساس دانش خود باید علاوه بر آموزش به بیماران، به پزشک تجویز کننده دارو، آموزش های لازم را ارایه داده و وی را از جزئیات لازم مطلع نمایند تا پزشک، آموزش های تخصصی را به بیماران به عنوان مصرف کننده انتقال دهد.

در باب محتوای مطالب مورد آموزش نیز باید بیان داشت که علاوه بر موارد مذکور، باید به لزوم ارایه اطلاعات لازم به مصرف کننده در باب نحوه نگهداری دارو نیز افزود که در این باب، طبق دستور العمل های اتحادیه اروپا، تولید کننده مکلف است تا با در نظر گرفتن بروشورهایی در بسته بندی های دارویی، اطلاعات و آموزش های لازم در باب نحوه نگهداری محصولات دارویی نیز حتی در باب محل نگهداری داروها نیز آموزش های لازم را ارایه کند؛ زیرا نگهداری دارو در محل های نامناسب ملا در فضای مرطوب یا گرمای زیاد موجب تغییر ترکیب داروها یا عدم تاثیر آن در درمان یا حتی مضر شدن دارو برای بیماران خواهد شد یعنی حتی موجب فوت بیمار نیز خواهد شد. (نجفی، ۱۳۸۶، ۵۹)

به علاوه ارایه اطلاعات در باب نحوه مصرف هم باید به همراه دارو، به بیمار منتقل گردد که نقض این تعهد، وفق مقررات موجب بروز ضمان خواهد شد.

۲- حقوق ایران

از آن جا که محصولات دارویی بای ادامه حیات بیمار لازم بوده در فرآیند درمان نقش موثری ایفا می کنند، لذا ادامه حیات و سلامت بیمار را باید در گروی سلامت محصولات درمانی و دارویی دانست. لذا رعایت مقررات لازم ارایه آموزش های ازم به بیماران در این عرصه، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. (احسان بخش، بابایی، ۱۳۹۵، ۹)

در حقوق ایران نیز در صورتی که دارویی به بیمار تجویز گردد، افراد متعددی مکلف اند تا به ارایه آموزش های لازم به بیمار در این عرصه مبادرت ورزند که علاوه بر تولید کننده، باید متصدی توزیع دارو و حتی پزشک را به تعهد به آموزش به بیمار دخیل دانست. (عبداللهی ویشکایی، ژیان، ۱۳۹۵، ۹)

در حقوق ایران نیز بر اساس مبانی فقهی در باب مسئولیت باید بیان داشت که وظیفه آموزش دادن به بیماران و ارایه هشدارهای لازم و نیز ارایه آموزش در باب نحوه مصرف، مورد ممنوعیت مصرف، نحوه نگهداری و... را باید از وظایف پزشکان و گروه درمانی دانست.

لذا ارایه هشدار هم نقش اساسی در سلب مسئولیت کیفری هم منع از مسئولیت مدنی دارد. هر چند موضوع ارایه آموزش و ضمانت‌های اجرای ناشی از نقض آن به نحو تفصیلی در حوزه مصرف کننده ذکر نشده است؛ اما باید به ماده ۳۳۳ قانون مجازات مصوب ۱۳۷۵ برای تایید این مدعا در حقوق ایران تمسک جست که ماده مزبور اشعاری دارد: «در مواردی که عبور عابر پیاده ممنوع است، اگر عبور نماید و راننده ای که با سرعت مجاز و مطمئن در حرکت بوده و وسیله نقلیه نیز نقص فنی نداشته باشد و در عین حال قادر به کنترل نباشد و با عابر برخورد نموده و منجر به فوت یا مصدوم شدن وی گردد، راننده، ضامن دیه و خسارت وارده نیست.» لذا برداشت می‌شود که ارایه آموزش‌های لازم به مصرف کننده را باید حقی اساسی برای وی دانست که نقض آن موجب بروز خسارت است. بر همین مبنا ملاحظه می‌شود که قانون گذار، قاعده هشدار و اثر آن در رفع مسئولیت مدنی و کیفری را مورد تایید قرار داده است و لذا امکان استناد به مبنای مزبور در مسائل دارویی نیز موجود است.

تولید کننده مکلف است تا بخشی از آموزش‌های لازم را در اختیار مصرف کننده قرار دهد، در چارچوب دستورها قرار می‌گیرد. لذا تولید کننده مکلف است تا به ارایه راهنمای استفاده از دارو، نحوه بهره برداری، دستور العمل‌ها و راهنماهای ضروری برای استفاده بهینه، نحوه نگهداری و محافظت از داروی مورد معامله هست. صرف اعلام دستور العمل‌ها در باب استفاده و بهره‌گیری از دارو،

در باب حق بر آموزش باید بیان داشت که قانون گذار ایران در این رابطه، به تعیین وظیفه مبادرت ورزیده و انجمن‌های حامی مصرف کننده را مکلف نموده است تا آموزش‌های لازم را به بیماران و مصرف کنندگان ارایه دهند که این انجمن‌ها در حوزه سلامت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار اند.

به عنوان موید مدعا، باید به بند نخست از ماده ۱۲ قانون حمایت از حقوق مصرف کننده مصوب ۱۳۸۸ اشاره نمود که در این باب، ماده ۱۲ مقرر می‌دارد: «وظایف و اختیارات انجمن‌ها به شرح ذیل است:

۱-۱۲- آگاه سازی مصرف کنندگان از طریق رسانه‌های گروهی و ارتباط جمعی، انتشار نشریه، برگزاری مصاحبه و همایش و تشکیل دوره‌های آموزش عمومی و تخصصی.» بر اساس ماده مزبور، قانون گذار به لزوم ارایه آموزش‌های لازم به مصرف کنندگان توجه داشته است لذا برداشت می‌شود که حق بر آموزش را باید حقی مبنایی برای مصرف کننده دانست و قانون گذار نیز آن را به رسمیت شناخته است؛ ولی این امر قابل تأمل است که ایفای تعهد مزبور را باید وفق مقررات بر عهده انجمن‌های حامی حقوق مصرف کننده دانست.

قابل ذکر است که حق بر آموزش را باید برای مصرف کننده و به عهده تولید کننده محصولات دارویی دانست؛ زیرا امکان اعمال حق بر آموزش توسط انجمن‌های حامی حقوق مصرف کننده نمی‌تواند به نحو تام، به حمایت از حقوق مصرف کننده محصولات دارویی منجر شود. لذا پیشنهاد اساسی آن است که تولید کننده محصولات دارویی باید به ارایه آموزش‌های لازم مبادرت ورزد. قانون گذار وی را در قانون به این امر مکلف نماید؛ در غیر این صورت، برای نقض حق بر آموزش مصرف کننده، ضمانت اجرایی مدنی (مسئولیت مدنی) و نیز مسئولیت کیفری در نظر گرفته شود.

باعث رفع مسئولیت تولید کننده و اجرای کامل تعهد به ارایه آموزش نیست بلکه تولید کننده دارو باید راه‌های ممانعت از خطرات احتمالی و هشدارهای خطرزا را نیز در کاتالوگ‌هایی خاص، به بیماران آموزش دهد.

۳- فقه امامیه

در فقه امامیه باید به سه قاعده تحذیر، وجوب دفع ضرر محتمل و نیز قاعده وجوب اعلام الجاهل فیما یعطی اشاره نمود که برای اثبات مدعا، قابل استناد است.

۱-۳- قاعده تحذیر

در فقه امامیه برای موضوع آموزش می‌توان به قاعده تحذیر در فقه امامیه اشاره نمود که بر اساس آن هشدار به معنای اخطار یا هوشیار نمودن است. (انصاف پور، ۱۳۸۴، ۲۷۵، انوری، ۱۳۸۱، ۳۵۱) در باب حجیت این قاعده باید اذعان داشت که برخی از فقها بیان می‌دارند: «هر چند در مورد این قاعده از جانب فقیهان نقل اجماع نشده، ولی بزرگانی چون صاحب جواهر مدعی هستند که نظریه مخالفی در مسأله ندیده‌اند... و روش و عمل اصحاب در این امر موجب تقویت نص وارد می‌شود و ضعف و اشکال در سند حدیث و یا دلالت آن با این شهرت عملی جبران خواهد شد.»

در باب شرایط هشدار نیز آن را در موری جاری می‌دانند یعنی مفاد قاعده قد اعدر من حذر در صورت بروز شرایط مزبور مجراست. (محقق داماد، ۱۳۷۱، ۷) که مولفه‌های مزبور در آن صورت پذیرد که عبارت‌اند از:

۱. موثر بودن ۲. آگاهی یافتن بیمار به عنوان مصرف کننده ۳. وجود امکان چاره جویی برای متضرر (محقق داماد، ۱۳۸۶، ۲۱۴) ۴. فعل هشدار دهنده باید قانونی باشد. ۵. قصد تولید کننده، اضرار نباشد. ۶. تناسب هشدار با خطر ۷. تقدم هشدار بر عمل موجب زیان

(اردبیلی، ۱۴۰۳، ج ۱۴، ۲۴۳).

لذا در تبیین جایگاه قاعده تحذیر ارتباط آن با حق بر آموزش مصرف کننده باید اذعان داشت که تولید کننده محصولات دارویی به واسطه موقعیت شغلی خود و تولید داورهایی که امکان تضرر افراد را فراهم می‌آورد در برخی موارد، باید مبادرت به ارایه آموزش‌های لازم و انذارهای مورد نظر از آسیب‌ها و عوارض احتمالی به افراد بیمار بدهد که بر اساس آن وفق قاعده تحذیر، اگر مبادرت به ارایه آموزش‌های لازم و انذارهای لازم بنماید و موارد ممنوعیت را به نحو دقیق ذکر کند، از مسئولیت مبرا خواهد شد.

لذا وفق مفهوم مخالف ماده، اگر کسی آموزش‌های لازم و انذارهای لازم را ندهد، مسئول بوده و باید مبادرت به جبران خسارت، بنماید. از آن جایی که شرط مسئول بود و لزوم جبران خسارت، نامشروع بودن عمل زیان بار است، پس عدم ارایه آموزش‌های لازم به بیماران را باید مصداق واقعی تخطی از تعهد تولید کننده محصولات دارویی، به آموزش دانست.

بر همین مبنا فقها در عبارت واحدی بیان داشته‌اند «محل مسابقه از میان تیراندازان و هدف عبور کند و تیری به او اصابت نماید، چنان چه تیرانداز پیش تر به او هشدار داده باشد، ضامن نیست و اگر هشدار نداده باشد، اما محل هدف در ملک تیرانداز بوده و زیان دیده بدون اجازه وارد شده باشد، باز هم ضامن نیست.» (طوسی، ۱۴۰۸، ۴۲۵، حلی، ۱۴۱۱، ج ۳، ۳۶۲، حلی، ۱۳۸۹، ج ۴، ۲۵۱، یوسفی، ۱۴۱۷، ج ۳، ۶۱۷، حلی، ۱۴۱۳، ج ۳، ۶۵۲، مکی‌العاملی، ۱۴۱۱، ج ۲۶۳، جبعی‌العاملی، ۱۴۱۰، ج ۱۰، ۱۲۱، نجفی، ۱۴۱۱، ج ۴۳، ۶۹) لذا می‌توان این حکم که بیان مشهور فقها نیز هست، حکم موضوع تیراندازی را به موضوع آموزش به بیماران تسری داد و تنقیح مناط نمود.

لذا وفق قاعده مزبور و بیان مشهور فقها تولید کننده محصولات دارویی باید مبادرت به اعلام و اطلاع آموزش‌های

ج ۸، ۳۲۲: قرشی، ۱۳۶۴، ج ۷، ۴۱: موسوی خویی، ۱۴۰۲، ج ۱، ۱۲۲): آیه سوال (حویزی، ۱۳۸۳، ج ۵، ۳۶۳: انصاری، ۱۳۷۴، ج ۲، ۲۸۸: طباطبایی یزدی، ۱۴۱۷، ج ۱، ۴۸) آیه کتمان (صدر، ۱۴۰۶، ج ۱، ۲۸۶) ادله عام لزوم بذات علم و وجوب تعلیم (مجلسی، ۱۴۰۱، ج ۴۸، ۲۵۲) روایات دال بر وجوب نصیحت مومن (مصطفوی، ۱۳۹۰، ۴۷)

البته قاعده مزبور به صورت مستقیم در مورد فروش کالای متنجس مطرح شده است که باید محل دقیق نجاست و نحوه برطرف کردن آن را به طرف مقابل آموزش دهند تا دچار چنین آسیبی نگردد. در این راستا باید به محصولات دارویی و پزشکی اشاره نمود که بر اساس آن تولیدکننده، به عنوان عالم، مکلف است تا آموزش‌های لازم را به بیماران به عنوان مصرف‌کننده محصولات دارویی ارائه دهد. لذا به نظر می‌رسد که بر عهده تولیدکننده هست تا آموزش‌های لازم را از حیث نحوه مصرف دارو، کاهش آسیب‌های احتمالی، نحوه نگهداری، موانع مصرف داروها و... را به بیماران به عنوان طرف جاهل قرارداد مصرف، بدهد.

۳-۳- قاعده وجوب دفع ضرر محتمل

در باب قاعده مزبور باید بیان داشت که بر اساس آن عقل حکم می‌کند تا به دفع ضرر محتمل یا مظنون حکم نماییم. لذا اگر انسان در باب چیری احتمال ضرر بدهد باید مبادرت به دفع آن بپردازد (خراسانی، ۱۴۱۲، ۳۰۹) بر این اساس، در باب عدم ارائه آموزش نیز باید بیان داشت که عدم ارائه آموزش‌های لازم از سوی تولیدکننده محصولات دارویی موجب می‌شود تا به بیماران ضررهایی وارد آید که در برخی از موارد این ضررها قابل جبران نیست.

لذا به نظر می‌رسد عقل حکم می‌کند تا تولیدکننده محصولات دارویی را مکلف نماییم تا با ارائه آموزش‌های پیشگیرانه به بیماران، مبادرت به دفع ضررهای احتمال ناشی از عدم آموزش نماید. در باب ضرر نیز باید ضررهای

لازم بنماید. بر همین اساس، برای تحقق هشدارهای لازم، باید تولیدکننده وفق قاعده تحذیر، برای ارائه آموزش‌های لازم، موارد زیر را به نحو کامل و به صورت هشدار به مصرف‌کننده محصولات دارویی اعلام دارد؛ یعنی عوارض، نحوه صحیح استفاده، مضرات استفاده از داروی مزبور، افرادی که حق استفاده از دارو را ندارند نظیر زنان باردار یا کودکان که هر یک از موارد زیر اعلام نگردد، باید حکم به نقض حق بر آموزش مصرف‌کننده داد که موجب ثبوت مسئولیت برای تولیدکننده محصولات دارویی هست.

در وهله دوم باید هشدار ارائه شده از سوی تولیدکننده دارو، به مصرف‌کننده برسد و وی از این هشدار مطلع گردد لذا باید آموزش به نحوی باشد که مصرف‌کننده به طور عرفی، آن را درک نموده و فهم صحیحی از آموزش صورت گرفته حاصل کند. (محقق داماد، ۱۳۸۶، ۲۱۷) لذا ضابطه اصلی را باید فهم عرفی دانست و تولیدکننده باید بر اساس دانش عمومی و فهم عرفی افراد مصرف‌کننده مبادرت به ارائه آموزش‌های لازم در این باب بنماید.

۲-۳- قاعده وجوب اعلام الجاهل فیما یعطی

وفق قاعده مزبور باید اذعان داشت که اگر شخصی، مالی که دارای خطرات بسیاری هست به دیگری که از آن اطلاع ندارد، بدهد یا بفروشد، باید فرد جاهل را از خطرات و آسیب‌های احتمالی مطلع نموده و وی را آموزش دهد تا به خطرات احتمالی کالا مبتلا نگردد که در این راستا می‌توان به حکم حرمت تغیر اشاره نمود. (عبلله زاده، عبداللهی آرانی، غفور زاده، ۱۳۹۶، ۳۴)

لذا ارائه آموزش‌های لازم را باید مانعی برای تغیر دانست. حتی در این باب برخی از فقها، حکم به وجوب نفسی این قاعده داده اند. (مصطفوی، ۱۴۲۱، ۲۹۹) در باب مبنای قاعده نیز باید به ادله ای نظیر آیه نفر (اخوان خراسانی، ۱۴۲۳، ۲۹۸، زمخشری، ۱۳۹۱،

محتمل دنیوی را نیز در زمره ضررها دانست که نقض حق سلامت را باید از مهمترین ضررهای دنیوی در نظر داشت و مشمول حکم مزبور نمود.

۴- نتیجه‌گیری

در جمع بندی نهایی باید بیان داشت که وفق قواعد و دستورالعمل‌های موجود در اسناد اتحادیه اروپا در راستای حمایت از حقوق مصرف‌کننده، قانون‌گذار حق بر آموزش را در نظر گرفته است که بر اساس آن تولیدکننده محصولات دارویی را مکلف نموده است تا در راستای ارتقای تأثیرگذاری بیشتر محصولات دارویی و مساعدت به فرآیند درمان در حوزه سلامت، به ارایه آموزش‌های لازم به مصرف‌کننده محصولات دارویی مبادرت ورزد.

بر همین مبنا به نحو دقیق به تبیین مواردی که باید مورد آموزش قرار گیرد پرداخته است لذا تولیدکننده محصولات دارویی باید با استفاده از بروشور، دفترچه آموزش درمان یا اوراق خاص، به ارایه آموزش به بیماران در حوزه نحوه نگهداری داروها، نحوه استفاده از دارو، نحوه کاهش آسیب‌ها و عوارض یا شرایط دقیق مصرف داروها بپردازد و مصرف‌کننده را نسبت به این موارد مطلع سازد؛ حتی برای افزایش میزان بازدهی، به ارایه آموزش‌های لازم در این زمینه به کودکان نیز اشاره شده است. حتی برای نقض این حق، مسئولیت‌های متعددی برای تولیدکننده محصولات دارویی در دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا در نظر گرفته شده است.

در حقوق ایران نیز بر اساس بند ۱ ماده ۱۲ قانون حمایت از مصرف‌کننده، انجمن‌هایی در نظر گرفته شده اند که انجمن‌های مزبور مبادرت به ارایه آموزش‌های لازم به بیماران می‌نمایند تا از سودجویی‌های ناروای تولیدکنندگان محصولات دارویی ممانعت نموده و با افزایش آموزش و آگاهی مصرف‌کنندگان محصولات دارویی،

به ارتقای سلامت و عمومی و نیز ارایه خدمات سالم تر درمانی مساعدت نمایند.

البته لازم است تا قانون‌گذار علاوه بر انجمن‌های مزبور به نحو تفصیلی به تبیین حق بر آموزش بیمار، تعهد بر آموزش را به تولیدکننده به عنوان متخصص در این زمینه در نظر گیرد و برای نقض این حق اساسی مصرف‌کننده نیز ضمانت‌های اجرایی مناسبی را مد نظر قرار دهد؛ هر چند در باب ضمانت اجرا نی، مجازت‌هایی در نظر گرفته شده است که نیازمند ایجاد قاعده و مقررات عام و منسجمی در این زمینه هستیم و مسئولیت مدنی تولیدکنندگان ناقض حق بر آموزش نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

در فقه امامیه نیز بر اساس قواعد عام حاکم بر فقه می‌توان حکم به لزوم ارایه آموزش‌های لازم از سوی تولیدکننده به مصرف‌کننده محصولات دارویی حکم نمود که در این راستا قاعده تحذیر را باید به عنوان اصلی ترین موید این مدعا در نظر داشت که بر اساس آن تولیدکننده محصولات دارویی مکلف است تا به ارایه آموزش‌های لازم پرداخته و علاوه بر آن به اطلاع بیمار نیز برسد در غیر این صورت باید برای تولیدکننده، مسئولیت و ضمانت اجرا در نظر داشت.

همچنین وفق قاعده وجوب اعلام الجاهل فیما یعطی باید اذعان داشت که باید به فرد جاهل (بیمار) آموزش‌ها و آگاهی‌های لازم را ارایه نمود که این ارایه آموزش‌های لازم از سوی تولیدکننده را باید واجب دانست که نقض آن موجب نقض حکم تکلیفی بوده و نقض حکم تکلیفی موجب نامشروع بودن رفتار مزبور شده که نهایتاً منجر به نقض حق مصرف‌کننده شده و موجب ضمان ناقض حق است. در نهایت باید قاعده وجوب دفع ضرر محتمل را در نظر داشت که بر اساس آن برای دفع ضررهای احتمالی از عدم ارایه آموزش‌های لازم باید تولیدکننده را مکلف نمود تا به ارایه آموزش‌های لازم به مصرف‌کننده محصولات دارویی و درمانی نماید.

1. Hassan Sahar, Ghaffar, Babaei, Dariush, Civic Responsibility for Drug Distributors and Distributors, Legal Newsletter Quarterly, Legal Journal, Volume 1, Issue 1, Spring 2017, (persian)
2. Ardebili, Ahmad ibn Muhammad, Assembly of the Faithful and Al-Barhan, for the description of the Islamic Revolutionary Guard, Qom, Islamic Publications Office, affiliated with the Qom Seminary Teachers Association, 2009, p. 14. (persian)
3. Amir Hosseini, Amin, Borzouei, Mohammad Reza (1395), Causes of Civic Responsibility of Mass Media in Iranian Law, Journal of Communication Culture, Year 7, Sh. 36. (persian)
4. Entezari, Alireza, Mohaghegh Damad, Seyyed Mostafa, The Role of Waste and Custody Rules in Environmental Civic Responsibility, Quarterly Journal of Fiqh and Principles, Winter 2012, p. 89. (persian)
5. Ansari, Sheikh Morteza bin Mohammad, 1374, Fareed Olesib, Q 1, Qom, The publication of the Assembly of Al-Fakr al-Islami, Q 1.
6. Ensafpour, Gholamreza, Full Persian Culture, Zarvar Publishing House, Tehran, 2005, 6. (persian)
7. Anwari, Hassan, Culture of the Great Sokhan, Sokhani Publication, Tehran, 2002, 1, 1981, (persian)
8. Jebaye al-Amli, Zayn al-Din al-Bin Ali, 2010, J 10, Masalak al-Abaham al-Fayes al-Hilal and al-Haram, Beirut, Dar al-Zawa al-Marqizawiyah. (persian)
9. Haley, Hassan ibn Yusuf, Tazkere al-Fuchhha, Mbaaa Daralfkar, 2013, Beirut, Q 2, C 3. (persian)
10. Halei, Hassan ibn Yusuf, Allameh Helli, 2008, Naha al-Akkam Fi Awlakam, Q1, Qom, Publishing Institute of Ismaili. (persian)
11. Heli, Najm al-Din bin Ja'far, Sharia al-Islam al-Fayes al-Hilal al-Haram, Qom, Ismaili Institute, Q2, 2009, (persian).
12. Hawizi, Ali ibn Juma, 1383, Commentary of Noor al-Qalqin, Q5, Qom, Daraletfsir Publishing, (persian)
13. Khorasani, Akhond Khorasani, Mohammad Kazem bin Hussein, 1423, Al-Asfal, Q 3, Qom, Al-Alibat Publishing Research Institute.
14. Roshan, Mohammad, Amir Hosseini, Amin (2018), Prevention of bankruptcy in the Iranian legal system and its position in Imamiyah jurisprudence, with a look at French law, The two journals of jurisprudence and the principles of Islamic law, 50, p. (persian)
15. Zamakhshari, Mahmoud bin Muhammad, 2012, 8th edition, Tafsir Keshaf, translation of Massoud Ansari, Tehran, Phoenix Publishing, (persian)
16. Sobhani, Hossein, Amir Hosseini, Amin, (2018), Civil liability for the criminalization of children in the legal system of Iran, Two Journal of Police Studies, July 11, 26. (persian)
17. Sadr, Mohammad Baqir, 2007, Lessons in Philosophy, C 1, Encyclopedia of the Encyclopedia of Al-Fiqh al-Islam, (persian)
18. Tusi, Mohammad ibn Hassan, 1408, Al-Hattisad al-Hadi, El-Etira-e-Rashid, 2nd, Tehran, Library Publishing, (persian)

19. Abedi Sarvestani, Ahmad, Shahvali, Mansour, Mohaghegh Damad, Seyyed Mostafa, The nature and implications of environmental ethics, with an emphasis on Islamic view, ethics in science and technology, spring and summer 2007, year 2, p. 1. (persian)
20. Abdollahzadeh, Rahmatullah, Abdollahi Arani, Musab, Ghaforzadeh, Hosein, Transparency in Islamic Economics, Insisting on Quranic and Validity sources, Islamic Republic of Iran Islamic Economics, 17th, 6th, Winter, 2018, (persian)
21. Abdollahi Vishkaei, Somayeh, Ziyar, Pejman, An Investigation into the Doctor's Problem in Providing Information on Drug Information, Applied to the Common Law, the Proactive Mediator Law, Medical Journal Quarterly, Vol. 10, No. 39, Winter, 2017, (persian)
22. Qorashi, Ali Akbar, 1364, Qur'an Qur'an, C 1, Tehran, Mashhad Dar al-Kart Ballahiyah, (persian)
23. Kaleh Alva, Jean, Introduction of Consumer Rights, with Introduction to Translator, Translation by Dr Abbas Ghasemi Hamed, Legal Quarterly, July 23, 1998. (persian)
24. Mobin, Hojjat, Amir Hosseini, Amin (1394), jurisprudential and legal review of the nature of discounting commercial documents, with emphasis on banking regulations of the country, two pages of the encyclopedia of economic rights, knowledge and development, the new period, 22, 17. (persian)
25. Majlisi, Mohammad Baqir, 1403, Biar al-Anwar, 2nd J, 2nd of July, Beirut, Nasr al-Wafa, (persian)
26. Researcher of the groom, Seyyed Mustafa, nature and environment from the Islamic perspective, Letter of Culture, Spring, 1373, 13, (persian)
27. Researcher of the groom, Seyyed Mostafa, The rules of jurisprudence, Section 2, Civil section, Tehran, Publishing house, Q2, 2007, (persian)
28. Researcher of the groom, Sayyed Mostafa, Invincible Rule, Criticism of Disclosure Alert, Legal Quarterly of Justice, Fall 1992, (persian)
29. The Groom's Researcher, Seyed Mostafa, A Study on Inspection, Inspection from the Viewpoint of Islam, Legal Studies and Judicial Studies, Spring, 1364, p. (persian)
30. Researcher of the groom, Seyyed Mostafa, 2010, The role of warning in disclaimer, publication of the Islamic Publishing Center, Tehran (persian),
31. Mostafavi, Seyyed Kazem, 1421, Mae Ghavade Al-Fiqhieh, translated by Aziz Allah Fahimi, Tehran, publishing the amount, (persian)
32. Moghadadi, Mohammad Mehdi, The Effect of Warning on the Deaths of Civil Liability of Physicians, Medical Journal Quarterly Journal, 3rd and 4th, Shah, 9, 10, Winter 2011, Spring 2012, (persian)
33. Maki al-Amli, Mohammad Maki, Al-Lama'a Al-Dashqiya, 1411, Beirut, Dar al-'Alum al-Islamiyya, Q 2 (persian),
34. Musavi Khoi, Seyyed Abolghasem, 1402, Mesbah Al-Bukhaha, Q 1, Qom, Wajdani Publishing, Q2, (persian)
35. Najafi, Behzad, 2007, International Trade Law of Undertakings and Consumer Rights, Tabriz, Akhtar Publishing House, Q 1, (persian)
36. Najafi, Mohammad Hassan, Ja'ahar al-khalefi Description of Sharahi al-Islam, 1411, p. 43, Dar al-ulum al-Islamiyah publication, Q 1. (persian)

37. Nasiri, Mostafa, Sabeti, Behrooz, Patients' Rights as Consumers of Medical Equipment, Comparative Study of Iranian Law and EU Documents, Medical Journal Quarterly, Vol. 7, No. 26, Autumn 2013(persian)
38. Rausand, Marvin & Bouwer Utne, Ingrid. (2009) product safety- principles and practices in a life cycle perspective. safety science. VOL 47. Issue 7.
39. Udell, Gerall. G. (1974). the consumer right to consumer education: a rejoinder. Journal of consumer Affairs. VOL 8. No 1.
40. Weather, Stephen. (2005). EU Consumer law and policy. Massachusetts: Edward Elgar publishing.
41. Cunningham V. Charles Pfizer & Co., Inc. 532, P 2d 1377 (Okla. 1974) Available at: <http://law.justia.com/cases/oklahoma/supreme-court/1974/46887.html>.
42. Henderson J, Twerski A. Product liability: Problem and Process. New York: Aspen Law and Business; 2000.
43. Rubin, P, (2004) ; "Pharmaceutical Marketing: Medical and Industry Biases", Emory University, Papers.

The right to consumer pharmaceutical and medical products on training in Iranian law and Islamic Imams, in accordance with the European Union instruments

Seyyed Mostafa Mohaghegh Damad^{1*}, Amin Amir Hosseini²

Abstract

Consumers of medicinal products and medical treatment should be supported by the legislator on the basis of fairness and justice grounds. To this end, in line with EU documents as well as the Patients' Rights Charter, as well as multiple guidelines, patients should be trained as consumers of pharmaceutical products Medicine. According to the EU guidelines, the manufacturer is required to include information on how to use, maintain, increase the amount of exposure and training on how to preserve pharmaceutical products, even with regard to the place of preservation of medications, taking into account brochures in pharmaceutical packaging. Provides training. In Iranian law, in this regard, the obligation of pharmaceutical manufacturers to neglect the education of patients has been neglected, but consumer associations are required to provide training to patients and consumers. Also, in the Imamiyah jurisprudence, however, there are no references to the right to consumer education; however, according to the general rules of the inalienable rule, it is necessary to provide training to the patients. Accordingly, the necessary training should first be given to the patient and the patient should be informed in the second place. Also, the rule of the requirement for the announcement of Al Jahal, Fima Yatami, also confirms this claim. Therefore, it is suggested that in the specific law, the legislator, in order to protect consumer rights, to explain the right to education in different age groups, especially patients, has the right to training the manufacturer of pharmaceutical products and the manufacturer of pharmaceutical products is obliged to Provide training in this field.

Key words: the right to education, patients, pharmaceuticals and therapies, irregularity, the rule of necessity.

1*. Corresponding Author, Professor, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, mdamad@sbu.ac.ir

Address: Department of Islamic Law, Shahid Beheshti University, Faculty of Law, Tehran, Velenjak

2. PhD Student of Private Law, Shahid Beheshti University, amin181170@chmail.ir

Address: Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Faculty of Law, Tehran, Velenjak, Iran.